

BELSŐ POLITIKÁK FŐIGAZGATÓSÁGA
B. TEMATIKUS OSZTÁLY:
STRUKTURÁLIS ÉS KOHÉZIÓS POLITIKÁK

OKTATÁS ÉS KULTÚRA

**VESZÉLYEZTETETT NYELVEK ÉS NYELVI
SOKSZÍNŰSÉG AZ EURÓPAI UNIÓBAN**

FELJEGYZÉS
ÖSSZEFOGLALÁS

Kivonat

Az Európában létező nyelvi sokszínűség összefüggésében ez a dokumentum bizonyos nyelvek eltűnésének lehetséges hatásait vizsgálja, valamint azt, hogy fennmaradásuk és jövőjük érdekében milyen lépéseket kell tervbe venni.

Ez a dokumentum az Európai Parlament Kulturális és Oktatási Bizottságának felkérésére készült.

SZERZŐ

Meirion Prys Jones

FELELŐS TISZTVISELŐ

Györffi Miklós
B. Tematikus Főosztály: Strukturális és Kohéziós Politikák
Európai Parlament
Brüsszel 1047
E-mail: poldep-cohesion@europarl.europa.eu

SZERKESZTŐ ASSZISZTENS

Lyna Pärt

NYELVI VÁLTOZATOK

Eredeti nyelv: EN
Fordítások: DE, FR

A KIADÓRÓL

A Tematikus Főosztállyal a következő címen léphet kapcsolatba vagy iratkozhat fel a havi hírlevélre: poldep-cohesion@europarl.europa.eu

A kézirat lezárva: 2013. március
© Európai Unió, 2013

A dokumentum a következő internetcímen érhető el:
<http://www.europarl.europa.eu/studies>

FELELŐSSÉG KIZÁRÁSA

Jelen dokumentumban megfogalmazott véleményért a szerző tartozik kizárólagos felelősséggel, és az nem feltétlenül tükrözi az Európai Parlament hivatalos álláspontját.

A dokumentum nem üzleti célú sokszorosítása és fordítása a forrás megjelölésével és a kiadó előzetes értesítésével megengedett, a kiadónak egy példányt meg kell küldeni.

A RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

EU	Európai Unió
FUEN	Európai Nemzetiségek Szövetségi Uniója
MELT	többszínű nyelvátadás
NPLD	Hálózat a nyelvi sokszínűség előmozdításáért
RML	regionális és kisebbségi nyelvek

ÖSSZEFOGLALÁS

„A nyelv akkor van veszélyben, ha beszélői már nem használják. Ha egyre kevesebb kommunikációs helyzetben használják, és már nem adják tovább nemzedékről nemzedékre. Tehát nincsenek új, gyermek vagy felnőtt beszélői” (UNESCO, 2003).

A nyelv az emberi faj egyik, ha nem a legnagyobb vívmánya. A különböző nyelvek kommunikációs eszközként szolgálnak, emellett sokféle értéket és hiedelmet őriznek, és azt is tükrözik, hogy milyen sokféleképpen lehet szemlélni a világot. A tanulmány ebben az összefüggésben vizsgálja az Európában veszélyeztetett, vagy veszélyeztetettnek tartott nyelveket.

Az Európai Tanács európai többnyelvűségi stratégiáról szóló 2008. november 21-i állásfoglalása megállapítja, hogy:

„– a nyelvi és kulturális sokszínűség az európai identitás szerves részét képezi; egyszerre közös örökség, gazdagság, kihívás és tőke Európa számára.”

Megállapítja továbbá, hogy „a kevésbé széles körűen használt európai nyelvek népszerűsítése fontos hozzájárulás a többnyelvűséghez” (A Tanács európai többnyelvűségi stratégiáról szóló, 2008. november 21-i állásfoglalása).

Széles körben elismert, hogy a nyelvek az európai kulturális örökség rendkívül gazdag részét képezik. A nyelvben kifejeződik az identitás, beszélőit összeköti múltjukkal, jelenükkel és jövőjükkel. A nyelvekbe ágyazva gyűlik össze a világról szerzett rengeteg tudás és emberi tapasztalat. Ha egy nyelv kihal, ez a tudás elvész.

A két- és többnyelvűségre előnyként tekintenek a kreativitás és innováció szempontjából. Elismertek az egynél több nyelvet folyékonyan beszélő emberek kognitív képességei. A kutatások azt mutatják, hogy ezek a személyek jobban teljesítenek az eltérő gondolkodás terén, kreatívabbak és érzékenyebben kommunikálnak. (Baker, 2011)

A világon jelenleg beszélt nyelvek száma 6000 és 7000 közé tehető (Ethnologue). A világon élő emberek 97%-a beszéli a világ nyelveinek mintegy 4%-át, fordítva pedig a világ nyelveinek 96%-át az emberek mintegy 3%-a beszéli (Bernard, 1996). A világ nyelveinek csupán 3%-a őshonos Európában. A világ nyelveinek atlasza (UNESCO) szerint 128 nyelv tekinthető veszélyeztetettnek az Európai Unióban. A külön nyelvek – nem pedig nyelvjárásnak – tekintett nyelveknek saját ISO-kódjuk van.

A modern korban a nemzetállam fogalmának fejlődésével és az államon belüli egységesebb kultúra hangsúlyozásával nagyobb hangsúly került a közös nyelv és a közös kultúra fejlesztésére, melyek az asszimilációt hivatottak elősegíteni. E cél támogatására – különösen az oktatás terén – szakpolitikákat is kidolgoztak. E politikai fejlődés különösen káros hatással volt minden olyan nyelvre, amelyet nem fogadtak el államnyelvként.

Az elmúlt fél évszázadban a globalizáció folyamata révén a világban egyfajta általánosabb kultúra is népszerűvé vált, melynek elsődleges közvetítője az angol nyelv. A kevésbé használt nyelvek közül sok nem képes versenyre kelni és fennmaradni ebben a környezetben.

A kisebbségi nyelvek közül sok képvisel gazdasági többletértéket a munkalehetőségek terén és valós gazdasági szempontból is. Azonban sok veszélyeztetett nyelv hátrányos helyzetű, nehezen megközelíthető vidéki térségekben van csak jelen. Sok veszélyeztetett nyelv beszélője nem gondolja, hogy nyelvének gazdasági értéke van, következésképpen nem adja

tovább a nyelvet a következő nemzedéknek. A generációközi nyelvátadás hiánya a veszélyeztetett nyelvek egyik legnyilvánvalóbb tulajdonsága.

Az 1990-es években az UNESCO vörös könyvet adott ki a veszélyeztetett nyelvekről, melyben összegyűjtötte a világ veszélyeztetett nyelveinek teljes jegyzékét. Ezt a kiadványt később felváltotta a világ veszélyeztetett nyelveiről készített atlasz. 2002 márciusában az UNESCO eseti szakértőkből álló nemzetközi csoportot kért fel arra, hogy dolgozza ki a nyelvi vitalitás osztályozási keretét. A keret a nyelvi vitalitás 7 szintjét rögzíti; öt szint vonatkozik a veszélyeztetett nyelvekre. E besorolások a következők: biztos; bizonytalan; sérülékeny; veszélyeztetett; komolyan veszélyeztetett; kihalás közelében; kihalt.

A szakértői csoport meghatározta az egyes nyelvek általános helyzetének értékelésére szolgáló kilenc tényezőt is. Köztük olyan változók szerepelnek, mint a generációközi nyelvátadás, a beszélők abszolút száma vagy a létező nyelvhasználati területeken tapasztalt tendenciák.

Az Európai Unióban sok nyelvet beszélnek. 23 hivatalosan elismert nyelv az Unió munkanyelve. Több mint 60 őshonos regionális vagy kisebbségi nyelv létezik, közülük öt félhivatalosként is elismert (katalán, galíciai, baszk, skót gael, walesi). A többi nyelvnek nincs hivatalos státusza az Unióban.

Az Unió – jóllehet kevés befolyással bír, hiszen az oktatási és nyelvi politikák az egyes tagállamok hatáskörébe tartoznak – kijelenti, hogy elkötelezett a nyelvi sokszínűség megőrzése és a nyelvtudás előmozdítása mellett.

Az Európában őshonos, de az egyes államokban államnyelvként el nem ismert nyelvek megjelölésére a „regionális vagy kisebbségi nyelv” kifejezés az elfogadott. Ezt a kifejezést használja az Európa Tanács is a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájában. E nyelvek nagyjából négy kategóriába sorolhatók, melyek a következők: **őshonos** nyelv, amely őshonos, de nem államnyelv; **őshonos és határon átnyúló** nyelv, amely őshonos és egynél több államban létezik, de nem államnyelv; **határon átnyúló** nyelv, amely az egyik államban államnyelvként létezik, más államban pedig kisebbségi nyelvként; **területhez nem köthető nyelvek**, például a roma.

A **Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája** az Európa Tanács égisze alatt 1992-ben elfogadott európai szerződés, melynek célja a történelmi regionális és kisebbségi nyelvek védelme és előmozdítása Európában. A charta sok különböző fellépésről rendelkezik, melyet az államok megtehetnek a regionális és kisebbségi nyelvek védelmére és előmozdítására. A védelemnek két szintje létezik – a részes feleknek az alacsonyabb szintet kell alkalmazniuk a megjelölt nyelvekre vonatkozóan. A részes felek vállalhatják ezen felül, hogy egy vagy több megjelölt nyelvre a magasabb védelmi szintet alkalmazzák, amelyhez a charta sokféle fellépést sorol fel. Ebből a listából kell legalább 35 fellépés teljesítését vállalni. A charta nem kifejezetten a veszélyeztetett nyelvekkel foglalkozik, de Európa veszélyeztetett nyelvei közül sok az alacsonyabb védelmi szintet élvező nyelvek közé tartozik.

A chartát tizennyolc európai állam írta alá és ratifikálta, három aláírta, de még nem ratifikálta, sok állam pedig egyáltalán nem írta alá. A charta a regionális és kisebbségi nyelvek védelmének fontos nemzetközi eszköze. Az Európa Tanács tanácsadó szakértői bizottsága megállapította, hogy sok államban még mindig hiányzik a nyelvek megőrzésére és előmozdítására irányuló strukturált megközelítés. Az Európa Tanács ajánlása szerint az államoknak hosszú távú és strukturált stratégiákat kellene kialakítaniuk a kisebbségi nyelvek megőrzése érdekében.

Az elmúlt harminc évben az Európai Unió sokféle stratégiát alkalmazott a nyelvtanulás és a nyelvi sokszínűség támogatására. 1983-ban az Európai Unió cselekvési irányvonalat alakított ki a kisebbségi és regionális nyelvek és kultúra megőrzésére és előmozdítására. 1998-ig ez az cselekvési irányvonal 3 350 305 eurót biztosított a kisebbségi nyelvekkel kapcsolatos projektekre. A támogatásnak jelentős hálózatépítő hatása volt, és ösztönözte a szakértelem és bevált gyakorlatok kölcsönös cseréjét. A költségvetési tételt 2001-ben törölték, az Európai Bíróság 1998. évi ítélete nyomán. Ezt követően az Unió úgy döntött, hogy külön program létrehozása helyett integrált stratégiát alkalmaz. Abban az időben ezen új fejlemény részeként az Uniónak felül kellett vizsgálnia a regionális és kisebbségi nyelvekre fordított kiadásait. 2008-ban az Európai Parlament Kulturális és Oktatási Bizottsága az egész életen át tartó tanulás programjának összefüggésében egy jelentésében megállapította, hogy:

„A kisebbségi nyelvek jóval kevesebb támogatást kaptak.”

2011-ben a Régiók Bizottsága egy politikai ajánlásban megállapította, hogy „megerősített jogalpra van szükség, amely specifikus, megfelelően finanszírozott politikát tesz lehetővé a nyelvi kisebbségek érdekében”.

Az európai többnyelvűséggel összefüggésben a nyelvi sokszínűség és a nyelvtanulás jelentős támogatást élvezett az elmúlt évtizedben. Ezzel összefüggésben a regionális és kisebbségi nyelvek is támogatást kaptak. Az Európai Parlament kérésére a Bizottság megvalósíthatósági tanulmányt készített egy nyelvtanulással és nyelvi sokféleséggel foglalkozó európai ügynökség lehetséges létrehozásáról. Az Európai Bizottság válaszul inkább hálózatok létrehozását látta jobbnak, és három regionális és kisebbségi nyelvekkel foglalkozó hálózat kap szinte folyamatosan támogatást 2008 óta. Ezek a „Hálózat a nyelvi sokszínűség előmozdításáért” (Network for Promoting Linguistic Diversity – NPLD), az Európai Nemzetiségek Szövetségi Uniója (Federal Union of European Nationalities – FUEN) és a Mercator kutatási hálózatok.

Az Unió jelenleg a fő hangsúlyt – a többnyelvűség és az új ötletek és politikai javaslatok kidolgozásának összefüggésében – a „Civil társadalmi fórum a többnyelvűségért” létrehozására helyezi.

Néhány tagállam – leginkább kormányzati szinten – jól strukturált stratégiai tervet dolgozott ki nyelveinek megőrzésére és fejlesztésére. Különösen fejlett stratégiája van Spanyolország régióinak és az Egyesült Királyságnak. Az ír kormány is 20 évre szóló stratégiát dolgozott ki az ír nyelv használatának előmozdítására. E stratégiák nagy része azonban az erősebb regionális és kisebbségi nyelvekkel összefüggésben került kidolgozásra. Néhány tagállamban sok kisebbségi nyelv létezik, amelyek közül néhány veszélyben lehet. A tagállamoknak meg kell próbálniuk biztosítani, hogy a joghatóságuk alá tartozó, különböző nyelvi kisebbségek támogatása egyenlő mértékű legyen.

Az elmúlt évtizedekben számos innovatív ötlet született a veszélyeztetett és kisebbségi nyelvek támogatására. Köztük igen különböző közösségekre, például a lappokra vagy a Man szigeti és walesi közösségekre irányuló projektek. Különösen sikeresnek számít az EU által társfinanszírozott MELT (Multilingual language transmission – többnyelvű nyelvátadás) elnevezésű projekt, amellyel az iskola előtti nevelésben a kisebbségi nyelvek tanításához szükséges szakértelem fejlesztését támogatták.

A veszélyeztetett nyelvek számos kihívással küzdenek. A digitális kor egyszerre jelenthet kihívást és kínálhat lehetőséget. A META-NET (2012) megállapítja, hogy a magasan fejlett kisebbségi nyelvek, például a baszk és a katalán, magas kockázati kategóriába tartoznak a jövőbeli „fenntarthatóságuk” szempontjából. Ám kínálkoznak lehetőségek is azáltal, hogy a

nyelvi közösségek segíthetik egymást oly módon, hogy a közösségi média nyelveként saját nyelvüket használják.

A következő években, érthető módon, a gazdasági növekedés és a foglalkoztatás áll majd az uniós politikák középpontjában. Nem mindig könnyű a veszélyeztetett nyelvek problémáját ehhez a menetrendhez kapcsolni. Ha azonban egy nyelv kihal, akkor mindörökre eltűnik. Annak érdekében, hogy az Unió súlyt adjon a nyelvi sokszínűségekre vonatkozó retorikájának, részletekbe menően meg kell vizsgálnia, hogy milyen gyakorlati támogatást tud nyújtani a veszélyeztetett nyelveket beszélő közösségeknek azon a hatáskörön belül, mellyel e területen rendelkezik.

Főbb megállapítások

Politikai ajánlások

Fontolóra kell venni, hogy **a veszélyeztetett nyelveket beszélő közösségeknek egyedi támogatást** biztosítsanak fennmaradásuk érdekében. A támogatást a nyelvi sokszínűség általános keretébe illeszkedő, a veszélyeztetett nyelvek támogatására irányuló politikai keretrendszer kidolgozása révén kell nyújtani.

Az Európa Tanácsot fel kell kérni annak megfontolására, hogy **van-e lehetőség a veszélyeztetett nyelvekre vonatkozó rendelkezések beillesztésére a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájába**. Az Európai Unió ösztönözhetné azon tagállamait a charta aláírására, amelyek ezt még nem tették meg, az aláíró tagállamokat pedig a charta ratifikálására, ha ezt még nem tették meg.

A bevált gyakorlatok Európai Unió által hangsúlyozott cseréjének részeként az összes tagállamot **ösztönözni kellene arra, hogy dolgozzanak ki nemzeti stratégiai tervet** a veszélyeztetett nyelvek támogatására azon színvonalas bevált gyakorlatok alapján, melyek több európai nyelvközösségben már rendelkezésre állnak. Az Európai Uniónak javasolnia kellene a tagállamoknak, hogy egy államon belül részesítsék azonos támogatásban valamennyi veszélyeztetett vagy kisebbségi nyelvközösséget. A nyelvi revitalizációt célzó, európai szintű prioritások kitűzésekor leginkább az otthoni nyelvátadásra és a veszélyeztetett nyelvek oktatási rendszerben való tanítására kellene összpontosítani. A veszélyeztetett nyelvek tanulásának és használatának előmozdítása **határozott oktatáspolitikát igényel**.

A fontosabb szereplők jobb együttes fellépése szükséges a veszélyeztetett nyelveknek nyújtott támogatás terén. Az európai szintű hálózatokat fejleszteni kell és megfelelően finanszírozni, hogy hatékonyan és eredményesen működjenek.

Külön figyelmet kell fordítani a technológia nyújtotta támogatásra. A veszélyeztetett nyelveket beszélő közösségek tagjai kevesen vannak, és egyre inkább szétszóródnak. Ezeknek a nyelvi csoportoknak **a technológia és a közösségi média könnyen hozzáférhető kommunikációs eszközöket kínálhat** az egyéni kommunikációhoz és a hatékony csoportos kommunikációhoz egyaránt. Az európai kutatási és fejlesztési támogatás igen hatásos lehet e téren.

A veszélyeztetett nyelveket beszélő közösségek számára **lehetővé kell tenni, hogy előmozdíthassák saját nyelvük ügyét**. E téren sok tudás és szakértelem halmozódott már fel, ezeket hasznosítani kell. Különös hangsúlyt kell fektetni a veszélyeztetett nyelvek fiatalok általi használatának erősítésére. Ennek érdekében a nyelvi közösségeknek forrásokkal kell rendelkezniük, hogy **a közösség fiatal tagjait meggyőzzék arról, hogy nyelvük hasznos, fontos és szép**.